

TIJDSCHRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

21^e Jaargang

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1913

Boekbespreking.

Das Geldwesen in den Deutschen Schutzgebieten,

von THEODOR HELMREICH.

K. Gymnasiallehrer. 1 Teil. (Neu-Guinea).

De inhoud van bovenstaand werk wordt op het titelblad aangegeven als: Programm des K. Hum. Gymnasiums in Fürth für das Schuljahr 1911—12. Het is dus ten behoeve van het onderwijs geschreven.

De eerste afdeeling luidt:

A. Eingeborenengeld und Tauschartikel.

Nadat de schrijver bij wijze van inleiding veel wetenswaardigs heeft medegedeeld over het ontstaan van den handel en het geld als ruilmiddel bij de natuurvolken, krijgen we meer bijzonder te hooren over het geldwezen in de „Schutzgebiete" in de Zuidzee en wel in de eerste plaats over het Kaiser-Wilhelms-Land in Nieuw-Guinea. Als voornaamste ruilmateriaal gelden daar de hoektanden van wilde zwijnen, die, al naar gelang ze meer of minder aan de uiteinden afgerond zijn, eene hoogere of lagere waarde bezitten. Vergelijkenderwijs nemen deze aldaar de plaats van onze goudmunten in, terwijl meer ovale „Eberzähne", hoektanden van honden, benevens gewone varkens in waarde gelijkstaan aan onze zilvermunten. Vele stammen, vertelt de schrijver verder, gebruiken de ingeruilde europeesche waren weder om met de in het binnenland wonende volken handel te drijven. Waar geen handel kan worden gedreven, dalen de europeesche zaken spoedig in prijs. Het meeste succes hierbij heeft de tabak, en wel voornamelijk de geperste virginische „Kautabak", die in gedraaide stangen in den handel komt. De tijd is echter nabij, vervolgt

de schrijver, dat onze metalen munten in hoofdzaak als ruilmiddel zullen worden gebruikt.

In den Bismarck-archipel zijn de inwoners reeds lang geneigd metalen geld voor hunne waren aan te nemen, de europeesche kooplui verkiezen echter ethnographica, levensmiddelen enz. aan te bieden, zoodat ook daar ruilhandel, vooral in tabak — het kleingeld der kolonie — plaats vindt. Een stang tabak van 15 c.M. hoogte, 1 c.M. breed en $\frac{1}{3}$ dik, meestal uit Amerika ingevoerd, wordt den inboorlingen 10 Pfennige berekend. Zulke stangen worden zelfs nog wel eens gesplitst.

In Neu-Pommern, dat door een maleischen stam bewoond wordt, door de Duitschers Livuan-Leute genoemd, is het schelpengeld in zwang. Zij vervaardigen dit uit het huisje van een 9 m.M. grooten slak (*Nassa camelus*). Dit geld heet Tabu of Tambu. In April, als de Zuidoostpassaat waait, varen de Livuan Leute naar het landschap Nakanai, waar zij de slakken van de inboorlingen in bakjes met bast omwonden tegen ijzer, etenswaren, tabak, enz., inruilen. Daar tellen van deze kleine slakjes ondoenlijk is, meten ze de strengen. Een streng van 1.5 M. uit pl.m. 320 slakken bestaande wordt pokono geheeten. Bij groote inkoop worden de strengen tot één reuzenstreng samen gebonden en tot een ring samen gerold. Deze wordt met bladeren omwonden en met „Rotangsnuren” vastgemaakt. Ze zien er dan uit als een reddingsgordel, die soms 500 draden schelpengeld bevat. De schrijver vertelt zeer vele merkwaardigheden over dit eigenaardige geld.

Een rijke inwoner laat somtijds 2000 strengen aan zijne erfgenamen na. De strengen mogen niet in eigen woning worden bewaard, maar worden door het Hoofd van den stam in zijn eigen hut bewaard, of wel de stam laat zich een Tabuhuis bouwen. Diefstal is daar uitgesloten. Tabugeld verzamelen is hun opstaan en naar bedgaan, zij denken aan niets anders. Men kan er op het N. O. van het Gazelle-

Halbinsel alles voor verkrijgen. Eene bruid bijv. is tusschen de 10 en 200 strengen Tabu waard. De waarde van een boot bedraagt van 20 tot 150 draden schelpengeld, een 60 K.G. wegend varken geldt 10 strengen.

De bevolking van de eilandengroep Neu-Lauenburg van den zelfden stam als de Livuaners verkrijgen het Tabugeld, daar Diwarra geheeten, uit Neu-Pommern, maar uitsluitend tegen het zoogenaamde Pele. Dit laatste bestaat uit aan draden geregen stukken van schelpen en slakken in schijfjes vervormd en doorboord. Het dient als ruilmateriaal.

In Neu-Mecklenburg zijn wel 11 soorten van schelpengeld in omloop. Het Pele-schijfje is daar veel kleiner. In Neu-Hannover heet het schelpengeld Tapsoka, het zijn melkwitte schijfjes, doch er komen ook roode onder voor, die als kostbaarder worden beschouwd.

B. Die Deutschen und das Muschelgeld.

De duitsche handelaars, die den Bismarck-Archipel bezochten, konden niet altijd buiten het schelpengeld blijven, zij moesten er wel degelijk rekening mede houden.

Een streng Tabu (Diwarra) taxeerden zij tegen 2 mark en hooger. Gelukte het niet voldoende schelpengeld in handen te krijgen, zoo lieten zij dit in Europa namaken. De inboorlingen herkenden het echter dadelijk, niettegenstaande het uitstekend was bewerkt. Na deze mislukking, togen vele Europeanen zelf naar Nakanai, om de Nassa-slakken te visschen. Dit zou de inboorlingen zeer hebben verarmd, daarbij kwam, dat de bewerking zeer kostbaar was, zoodat ook van dezen maatregel moest worden afgezien. In 1902, lezen we verder, verbood de keizerlijke gouverneur VON BENNIGSEN allen ruilhandel met schelpengeld. Er stonden strenge boeten op.

Alleen de inboorlingen onderling mochten zich van

het schelpengeld blijven bedienen. De bevolking werd zoo-doende verplicht om bijv. kokosnoten te gaan kweeken, wilde zij het zoo vurig verlangde ijzer of de smakelijke tabak verwerven.

C. Die Münzen.

Duitsche handelsfirma's, die zich reeds vóór 1884, het jaar waarin de Duitschers vasten voet in de Zuidzee hadden gekregen, in den Bismarck-Archipel hadden neergezet, gebruikten daar het engelsche geld. Men had het plan opgevat een taler (dollar) in te voeren, die het gehalte zou hebben van den amerikaanschen dollar, maar de Neu-Guinea Kompagnie vond het een ondoenlijke zaak, zoodat er voorloopig niets van kwam. Na verkregen toestemming mocht van af 1 april 1887 het duitsche geld in Neu-Guinea cirkuleeren.

Het 5-Markstuk en de 20-Pfennige werden hiervan uitgezonderd, ook werd het toegelaten, dat vreemd geld in omloop was. Dit laatste was dringend noodig, omdat Javanen en Chineezers, die als arbeiders niet konden worden ontbeerd, respektievelijk hun loon in hollandsch geld en in den mexikaanschen dollar eischten. De gulden gold 1.70 Mark, terwijl de koers van den dollar voortdurend wisselde. Langzamerhand waren in Neu-Guinea vier verschillende muntsystemen gekomen, wat groote verwarring teweegbracht. Om hierin verbetering te brengen, begon men den nederlandschen gulden en onderdeelen af te schaffen en alle arbeiders met dollars te betalen. Daar het duitsche geld voortdurend werd uitgevoerd, was het einde: gebrek aan courantgeld, zoodat de gulden weer in omloop werd gebracht. Toen kwam men weer op het denkbeeld van het doen vervaardigen van eigen munt, te meer daar de Deutsch-Ostafrikanische Gesellschaft dit ook had gedaan. Het werd echter eerst in 1894 door de Keizerlijke regeering toegestaan. Deze munten mochten 's keizers beeltenis, noch den rijksadelaar voeren.

Geslagen werden goudstukken van 20 en 10 Mark, zilvermunt van 5, 2, 1 en $\frac{1}{2}$ Mark.

Over het gehalte en de figuren, die op deze munten prijken, wordt uitvoerig door den auteur geschreven. De stempels zijn gesneden door den berlijnschen Münzmedailleur EMIL WEIGAND. De Kompagnie won 28 % met dezen muntslag. Verboden was het, dit geld uit te voeren. Reizigers direkt voor Duitschland bestemd, kregen een cheque op Berlijn, terwijl alle reiskosten, vervoer, enz. enz. vooruit moesten worden betaald. Zij waren zoo doende somtijds geheel van los geld ontbloot. Reizigers naar andere landen moest het wel worden toegestaan duitsch of Neu-Guinea-geld mede te nemen. De firma BEHN, MEYER & Co. te Singapore werd aangesteld om het uitgevoerde geld opnieuw te verzamelen. Daar dit somtijds maandenlang renteloos moest blijven liggen en de kosten van vervoer nog al opliepen, werd het deze firma toegestaan voor de inwisseling 3 %, later 5 %, eindelijk 8 % te vorderen. In het jaar 1898 nam het Rijk de „Landeshoheit” over en daarmee verviel het muntrecht van de Kompagnie. Veel zilver en brons werd toen versmolten. De 20 markstukken stegen in prijs, want ze werden door handelaren opgekocht om voor verzamelaars te worden bewaard. In 1911 werden de Neu-Guinea-munten buiten koers gesteld. Het rijksgeld werd daarna ingevoerd. De engelsche p. st., alsmede de amerikaansche dollar bleven toegelaten, het nederlandsche geld echter geheel verboden. Nikkel- en kopergeld is er uiterst schaars, zoodat in winkels meestal de bedragen onder den mark met postzegels worden betaald. Daar de bewoners van het land het duitsche geld bewaren en zoo weinig mogelijk uitgeven, is er, hoe veel geld er uit het Moederland ook wordt ingevoerd, meestal gebrek aan klinkende munt. Dit is dus precies, zooals het in ons Oost-Indië steeds toeging, en dat door de artikelen van den Heer MOQUETTE

zoo goed bekend is geworden. Het behoeft haast niet vermeld te worden, dat het schelpengeld in die streken weldra zijn karakter als wettig betaalmiddel geheel zal verliezen.

Wij vernemen met genoegen, dat de schrijver van deze belangrijke studie een tweede deel — MIKRONESIEN — het licht heeft doen zien. Het is een zeer nuttige arbeid, dien hij hoofdzakelijk ten behoeve van zijne leerlingen heeft verricht.

M. D. M.

Verslag Kon. Penningkabinet 1912.

Onder de talrijke aanwinsten van penningen en munten, nemen een duitsche penning met godsdienstige voorstellingen — de zondenvall en de verdrijving uit het Paradijs — waarvan de vervaardiger niet bekend is en eene prachtige penningplaat met borstbeeld van HIERONYMA SACRATA in 1555 door A. CESATI te Rome vervaardigd, een eerste plaats in. Beide kunstwerken zijn met fraaie grieksche en romeinsche munten op eene goed uitgevoerde plaat te bewonderen.

Eene belangrijke muntvondst te Seelau in Oost-Pruisen gedaan, maakte het den directeur mogelijk een aantal zeldzame provinciale munten, waaronder geldersche leeuwendaalders van 1602 en een aan DE VOOGT geheel onbekenden halven leeuwendaalder van dat jaar, aan te koopen. De tekst is, zooals wij dit van den heer VAN KERKWIJK gewoon zijn, goed verzorgd, duidelijk en beknopt, somtijds zelfs wel iets te beknopt. Wij zouden bijv. gaarne hebben vernomen, wie HIERONYMA — in den tekst staat GIROLANA — SACRATA van Ferrara is geweest. De plaat in fototypie van VAN LEER & Co. te Amsterdam is, zooals wij reeds opmerkten, zeer goed geslaagd.

M. D. M.

*Een nieuw werk over de numismatiek
van Frankrijk.*

BLANCHET, A., et DIEUDONNÉ, A., *Manuel de numismatique française*. Vol. I. A. BLANCHET, *Monnaies frappées en Gaule depuis les origines jusqu'à Hugues Capet*. Paris (A. PICARD et FILS) 1912, VII et 431 p., 15 fr.; rel. toile 17 fr., rel. amateur 22 fr.

De Heeren J. ADRIEN BLANCHET, honorair bibliothecaris der Nationale Bibliotheek te Parijs en ADOLPHE DIEUDONNÉ onder-bibliothecaris aan het departement der medailles en oudheden van diezelfde instelling — twee namen, die een goeden klank hebben op het gebied van ons studievak — hebben het plan opgevat een groot handboek uit te geven over de numismatiek van Frankrijk.

Vermoedelijk zal het 4 deelen beslaan.

Deel I kwam, begin dezes jaars, in handen van de inteekenaren.

Laten wij dadelijk zeggen, dat het onze verwachtingen verre heeft overtroffen.

Het werk is duidelijk, overzichtelijk en geeft ons zekerheid, dat de schrijver met de moeilijke stof, die hij behandelen moest, volkomen vertrouwd is.

Verrassend en op zich zelf reeds hoogst verdienstelijk is het groot aantal verwijzingen naar in hoofdzaak Fransche, doch ook buitenlandsche vaktijdschriften. Tal van als het ware begraven artikelen komen weer in het daglicht.

Het thans verschenen deel omvat de munten van „Gallia”, tot HUGO CAPET (987) en wordt verdeeld in vier boeken.

Het eerste boek behandelt de munten uit den vóór-Romeinschen tijd, meestal Gallische munten genaamd, beginnende met de Grieksche Koloniën MASSALIA, RHODA en EMPORIAE, waarna die van de talrijke stammen, telkens in geographische groepen te zamen gevoegd.

Hierop volgt eene lijst, met niet minder dan 461 muntopschriften in Grieksche of Latijnsche letters.

Het tweede boek geeft ons de munten, geslagen onder Romeinsche heerschappij, eerst die uit NÎMES, NARBONNE (?), CAVAILLON, VIENNE, LYON, waarop, zeer uitvoerig behandeld, volgen de munten, door de Keizers in de verschillende munthuizen geslagen.

Zeer interessant, ten deele zelfs hier voor het eerst gepubliceerd, zijn de mededeelingen over muntletters, typen, stempels, gietvormen en valsche munten.

Ook thans volgen lijsten van munt-opschriften.

Het derde boek behandelt eerst — vrij kort — de munten van de Bourgondiërs, Westgothen, Frankische Koningen en Geestelijkheid, daarna — tot in kleine bijzonderheden afdalend — de Merovingische.

Op bladz. 249—336 vindt men eene lijst van plaatsnamen, en namen van monetarii op de genoemde munten voorkomende.

Leerzaam is het, deze lijst te vergelijken met die, voorkomende op bladz. 42—100 van BLANCHET'S in 1890 verschenen *Nouveau Manuel de Numismatique du moyen âge et moderne* of die op bladz. 119—149 van deel I van de *Traité de Numismatique du moyen âge* van ENGEL en SERRURE, dat in 1891 het licht zag.

Welk een vooruitgang!

In het vierde en laatste boek vinden wij de Karolingische munten. Ook hier weer zeer uitvoerige lijsten.

Rest nog een index, die door zijne uitgebreidheid, het opzoeken zeer vergemakkelijkt.

In den tekst vindt men 248 afbeeldingen, terwijl op 3 platen nog 45 munten zijn gegeven.

Het tweede deel, waarvan de spoedige verschijning reeds aangekondigd is, zal tot titel voeren: *Les monnaies royales de l'avènement de Hugues Capet à la révolution française* (987—1789), par A. DIEUDONNÉ.

Wanneer krijgt Nederland zijn numismatisch handboek?

H. J. S.

Gemengde Berichten.

EVALUATIE,

die in Holland en Zeeland geldend was op en vóór

27 Mei 1330. 1)

Gouden Munten.

Royaal op 17 groot Tournooisch

Lam „ 16 „ „

Kleine floryn „ 13½ „ „

Medegedeeld door AUG. S.

EVALUATIE

van wege den Graaf van Holland en Zeeland door
diens bode, den luiden van Zeeland ter kennis gebracht

op 16 Juni 1342. 2)

Gouden Munten.

Paviljoen op 13 ð 4 ð Holl. of 20 groot.

Lion „ 12 „ 8 „ „ „ 19 „

Schild „ 12 „ 0 „ „ „ 18 „

Royaal „ 11 „ 0 „ „ „ 16½ „

Gouden Halling „ 9 „ 0 „ „ „ 13½ „

Zilveren Munten.

Oude Groot op 16 ð Tourn. of 8 ð Holl.

Gezel „ 7 ð Holl.

Vlaamsche „ 3½ ð „

Medegedeeld door AUG. S.

1) Zie DR. H. G. HAMAKER *De rekeningen der grafelijkheid van Holl. onder het Heneg. huis*. Utr. 1875, I, 136 en DR. HAMAKER. *De rekeningen der grafelijkheid van Zeeland*. Utr. 1879, I, 251.

2) Zie DR. H. G. HAMAKER. *De rekeningen der grafelijkheid van Zeeland*, Utr. 1879, II, 212.

Geldleening op 3 Maart 1373.

De Heer VAN SCHOONHOVEN, Gouda, enz., 1) leende op 3 Maart 1373 van den lombard te Brugge verschillende goudstukken, onder voorwaarde, dat deze in gelijke stukken terugbetaling zoude erlangen. De rentmeester van den schuldenaar boekte de ontvangst naár de hiervolgende evaluatie:

Oud Fransch Schild	= 348 ð Holl. slecht geld.
Oud Keizers Schild	= 336 „ „ „ „
Oud Dordtrechtsch Schild	= 312 „ „ „ „
Fransche Frank	= 276 „ „ „ „
Rooskens mouton	= 240 „ „ „ „
Kruiskens mouton	= 224 „ „ „ „

Nota: 1 ð Holl. slecht geld = $\frac{1}{8}$ Vlaamsche Groot = $\frac{1}{12}$ Dordrechtsche Plak.

Medegedeeld door AUG. S.

Geldleening in de 3de week van Mei 1373.

De Heer VAN SCHOONHOVEN, Gouda enz., 1) leende in de 3de week van Mei 1373 van den lombard te Brugge verschillende goudstukken. De rentmeester van den schuldenaar boekte de ontvangst naar de hiervolgende evaluatie:

Fransche Mouton	= 348 ð Holl. slecht geld.
Fransche Ryder	= 288 „ „ „ „
Vlaamsche Ryder	= 276 „ „ „ „

1) Rekening des rentmeesters in Rijksarchief te 's-Gravenhage afd. Diverse rekeningen n° 13.

Gemeene Zware Gulden = 252 d Holl. slecht geld.

Hongaarsche Gulden = 252 „ „ „ „

Boheemsche Gulden = 252 „ „ „ „

Nota: 1 d Holl. slecht geld = $\frac{1}{8}$ Vlaamsche Groot = $\frac{1}{12}$ Dordrechtsche Plak.

Medegedeeld door AUG. S.

Analyse eener Muntordonnantie van 6 October 1388.

Bij ordonnantie, gegeven te 's-Gravenhage, den 6^{den} October 1388 1), werd door hertog ALBRECHT als ruwaard van Holland en Zeeland het slaan bevolen der navolgende munten:

1. Dordrechtsch Schild. Goud.
2. Groot. Zilver.
3. Halve Groot. Zilver.
4. Kwart Groot. Zilver.
5. Achtste Groot of Hollandsche. Zilver.

Zwaarte, allooi en koers der twee eerstgenoemde munten, zooals die bij de ordonnantie zijn bepaald, vindt men in het hier volgend staatje opgegeven:

Volg-nummer als boven	Aantal in een mark Trooisch	Allooi	Koers
1	60	23 $\frac{1}{2}$ karaat	40 groot
2	92	5 penn. konings-zilver	1 groot

1) Een afdruk der ordonnantie vindt men in VAN DER CHIJS. *De munten van Holl. en Zeel.* blz. 225.

Overeenkomstig het bovenstaande hadden de genoemde munten, — in grammen uitgedrukt, — eene zwaarte en hielden metaal in, gelijk het volgend staatje aantoonst:

Volgnummer	Goud	Zilver	Koper	Totaal
1	4.0160	0.0427	0.0427 1)	4.1014
2	—	1.0681	1.6068	2.6748

Hieruit volgt, dat:

40 groot (goud geld) inhielden 4.0160 gram zuiver goud
 en 0.0427 „ „ zilver

40 groot (zilvergeld) inhielden 42.7229 „ „ „

De verhouding tusschen vermunt zuiver goud en vermunt zuiver zilver was derhalve = 1 : 10.5319.

De waarde in zuiver zilver en naar ons huidig geld berekend, was derhalve als volgt:

Groot	=	1.0681 gr. zuiver zilv.	=	/	0.113024
ƒ Holl.	=	32.0422 „ „ „	=	„	3.390706
Dordr. Schild	=	42.7229 „ „ „	=	„	4.520941
ƒ Groot	=	256.3374 „ „ „	=	„	27.125646

AUG. S.

Ordonnantie van den Graaf van Holland en Zeeland,
 gedagteekend 7 Augustus 1392. 2)

De graaf bepaalt, dat bij het betalen van huurpenningen, tienden en „stade renten”, voer het geval de schuld-

1) Bij gebrek van vermelding in de ordonnantie is hier verondersteld, dat de alliage half uit zilver, half uit koper bestond.

2) Rijksarchief 's-Gravenhage, afd. Leenkamer, Mem. BD fo. 48.

eischer bij den rechtstitel niet bepaaldelijk aangewezen goudgeld heeft bedongen, moeten worden betaald en ontvangen als:

- een Engelsche nobel voor 3 fl ,
- een Wilhelmus schild „ 30 fl ,
- een Hollandsche gulden voor 1 fl ,
- een Dordrechtsch schild, zooals de graaf dit laatstelijk heeft doen slaan, voor 40 groot.

Medegedeeld door AUG. S.

Analyse eener Muntordonnantie van 15 Mei 1393.

Bij ordonnantie, gegeven te 's-Gravenhage, den 15^{den} Mei 1393 1) werd door ALBRECHT, graaf van Holland en Zeeland, het slaan bevolen der navolgende munten:

1. Hollandsch schild. Goud.
2. Hollandsche groot. Zilver.
3. Kwart Holl. Groot. Zilver.
4. Achtste Holl. groot. Zilver.

Zwaarte, allooi en koers der twee eerstgenoemde munten, zooals die bij de ordonnantie zijn bepaald, vindt men in het hiervolgend staatje opgegeven:

Volg-nummer als boven	Aantal in een mark Trooisch	Allooi	Koers
1	60	23½ karaat	40 Holl. groot
2	98	5 penn. konings-zilver	1 „ „

1) Een afdruk der ordonnantie vindt men bij v. d. CHIJS. *De munten van Holl. en Zeel.* blz. 232.

Overeenkomstig het bovenstaande hadden de genoemde munten, — in grammen uitgedrukt, — eene zwaarte en hielden metaal in gelijk het volgend staatje aantoonst:

Volgnummer	Goud	Zilver	Koper	Totaal
1	4.0160	0.0427	0.0427 1)	4.1014
2	—	1.0007	1.5103	2.5111

Hieruit volgt, dat:

40 Holl. groot (goud geld) inhielden 4.0160 gr. zuiv. goud
 en 0.0427 „ „ zilver
 40 Holl. gr. (zilver geld) inhielden 40.0287 „ „ „

De verhouding tusschen vermunt zuiver goud en vermunt zuiver zilver was derhalve = 1 : 9.9568.

De waarde in zuiver zilver en naar ons huidig geld berekend, was derhalve als volgt:

Holl. Groot	=	1.0007	groot zilver	=	/	0.105896
Ⓔ Holl.	=	30.02154	„ „	=	„	3.176882
Holl. Schild	=	40.0287	„ „	=	„	4.235842
Ⓔ Groot	=	240.1723	„ „	=	„	25.415059
						AUG. S.

EVALUATIE

van den Graaf van Holland en Zeeland, gedagteekend
 11 October 1397. 2).

Gouden Munten.

Nieuwe Henegouwsche kroon op 34 groot.

1) Bij gebrek aan vermelding in de ordonnantie is hier verondersteld, dat de alliage half uit zilver half uit koper bestond.

2) Rijksarchief 's-Gravenhage. Afd. Leenkamer Mem. B. M. f°. 14.

Maastrichtsche Brabantsche torre op 31 groot.
 Nieuwe Hollandsche gulden, dien de graaf laatstelijk
 deed slaan, op 26 groot.
 Stamprajdsche gulden op 21 groot
 De laatste Geldersche gulden op 18 groot.

Zilveren Munten.

De nieuwe groot, dien de graaf laatstelijk deed slaan
 op 7 penningen.

De groot, dien de graaf vroeger deed slaan, op 8 penningen

Medegedeeld door AUG. S.

EVALUATIE

van den Graaf van Holland en Zeeland, gedagteekend
 4 December 1397. 1)

Gouden Munten.

Engelsche nobel	op 82 groot
Vlaamsche nobel	„ 80 „
Fransche Kroon	„ 41 „
Pieter	„ 41 „
Helmken	„ 41 „
Keurvorster gulden	„ 35 „
Wilhelmus-Dordrechtsche gulden	„ 28 „

Medegedeeld door AUG. S.

EVALUATIE

van den Graaf van Holland en Zeeland, gedagteekend
 17 Mei 1401. 2)

De graaf zal in de Munt van Holland doen slaan grooten,

1) Rijksarchief 's-Gravenhage, afd. Leenkamer Mem. B. M. f°. 18 v°. VAN DER CHIJNS. *Holl. en Zeel.* blz. 242.

2) Rijksarchief 's-Gravenhage, Afd. Leenkamer, Mem. B. M. f°. 117.

waarvan er 90 de waarde zullen hebben van een Engelsche nobel.

Hij evalueert :

Engelsche nobel	op 90 groot
Vlaamsche nobel	„ 88 „
Fransch schild	„ 50 „
Keizersschild	„ 49 „
Fransche Kroon	„ 45½ „
Wilhelmusschild	„ 44 „
Laatst geslagen Hollandsch schild	„ 44 „
Munt met de twee leeuwen	„ 44 „
Rijnsche gulden der 4 Keurvorsten	„ 38 „

Medegedeeld door AUG. S.

Muntwaarde te Eindhoven, 1437.

De volgende opgaven zijn ontleend aan de rekening der burgemeesters van Eindhoven over 1437 1). De uitgaven zijn in die rekening herleid tot schilden en plakken. Een schild = 12 plak. In de rekening komen de volgende munten voor :

Naam van de munt	Waarde in Schilden	Waarde in Kromstaarten	Waarde in Plakken
Wilhelmusschild	19½	29½	236
Rijnsgulden	19½	29	232
(Gulden) Peter	18	27	216
Postulaatgulden	16	24	192
Philippusschild	14	21	168

1) Het ten raadhuize te Eindhoven nog aanwezig fragment der rekening is door mij uitgegeven in *Taxandria* 1902, blz. 234 en volg.

Naam van de munt	Waarde in Schilden	Waarde in Kromstaarten	Waarde in Plakken
Beiersche gulden	$13\frac{1}{2}$	$20\frac{1}{4}$	162
Ar. gulden	10	15	120
Pond paiement	$6\frac{2}{3}$	10	80
(Lichte) gulden	3	$4\frac{1}{2}$	36
Oude botdrager	$1\frac{1}{6}$	$1\frac{3}{4}$	14
Kromstaart	$\frac{2}{3}$	1	8

Medegedeeld door AUG. S.

Analyse van muntordonnantien van 23 Juli 1434 en
24 April 1446.

Bij ordonnantien van PHILIPS DEN GOEDE van 23 Juli 1434 1) en van 24 April 1446 2) werd het slaan bevolen der navolgende munten:

1. Philippus. Goud.
2. Halve Philippus. Goud.
3. Dubbele Groot. Zilver.
4. Groot. Zilver.
5. Halve Groot. Zilver.
6. Kwart Groot. Zilver.
7. Achtste Groot. Zilver.

Zwaarte, alloo en koers der drie eerstgenoemde munten,

1) Een afdruk vindt men in *Tijdschr. v. h. Kon. Ned. Genoots. v. Munt- en Penningkunde IX*, blz. 281 en volg. Vergelijk v. D. CHUJS. *De munten van Holl. en Zeel.* blz. 390 en volg.

2) Afschrift in de Fransche taal in Reg. I, f°. 4, afd. Rekenkamer Rijksarchief 's-Gravenhage. Vergelijk v. D. CHUJS, blz. 416.

zoals die bij de ordonnantiën werden bepaald, vindt men in het hiervolgend staatje opgegeven:

Volg-nummer als boven	Aantal in een mark Trooisch	Allooi	Koers
1	67½	23 ¹³ / ₁₆ karaat	48 gr. VI.
2	135	„ „	24 „ „
3	72	6 1) penn. koningszilver	2 „ „

Overeenkomstig het bovenstaande hadden de genoemde munten, — in grammen uitgedrukt, — eene zwaarte en hielden metaal in, gelijk het volgend staatje aantoonst:

Volgnummer	Goud	Zilver	Koper	Totaal
1	3.6172	0.0142	0.0142 2)	3.6457
2	1.8086	0.0071	0.0071	1.8228
3	—	1.6377	1.7801	3.4178

Hieruit volgt, dat:

40 Vl. groot (goud geld) inhielden 3.0143 gram zuiver goud
en 0.0119 „ „ zilver
40 Vl. groot (zilv. geld) inhielden 32.7542 „ „ „

De verhouding tusschen vermunt zuiver zilver en vermunt zuiver goud was derhalve = 1 : 10.8622.

De waarde in zuiver zilver en naar ons huidig geld berekend was derhalve als volgt:

1) De afdruk in *Tijdschrift* heeft V. Het handschrift zelf en overal elders staat VI.

2) Bij gebrek aan vermelding in de ordonnantie is hier verondersteld dat de alliage half uit zilver, half uit koper bestond.

Groot Vl.	=	0.8189 gr. zuiv. zilver.	=	/	0.08665
Dubbele gr.	=	1.6377 „ „ „	=	„	0.17330
Ⓔ Holl.	=	24.5657 „ „ „	=	„	2.59954
Ⓔ van 40 Vl. gr.	=	32.7542 „ „ „	=	„	3.46606
Philippus	=	39.3051 „ „ „	=	„	4.15927
Ⓔ Vl. Groot	=	196.5253 „ „ „	=	„	20.79634

AUG. S.

Analyse eener muntordonnantie van 26 Augustus 1493.

Bij ordonnantie van MAXIMILIAAN, ruwaard en PHILIPS graaf van Holland enz., voor de landen van Herwaarts over, gegeven te Mechelen den 26sten Augustus 1493 1) werd het slaan bevolen der navolgende munten:

1. St. Andries gulden. Goud.
2. Dubbele stuiver met twee leeuwen. Zilver.
3. Enkele stuiver met een leeuw. Zilver.
4. Penning met een halven leeuw, genaamd Grootje, Zilver.

Zwaarte, allooi en koers der drie eerstgenoemde munten, zooals die bij de ordonnantie zijn bepaald, vindt men in het hiervolgend staatje opgegeven:

Volg-nummer als boven	Aantal in een mark Trooisch	Allooi	Gehalte
1	72	19 karaat	24 stuiver
2	84	10 p. koningszilver.	4 groot Vl.
3	84	5 „ „	2 „ „

1) Afdruk van een gedeelte der ordonnantie vindt men bij VAN DER CHIJS. *De munten van Holl. en Zeel.* blz. 501.

Overeenkomstig het bovenstaande hadden de genoemde munten, — in grammen uitgedrukt, — eene zwaarte en hielden metaal in gelijk het volgend staatje aantoonst:

Volgnummer	Goud	Zilver	Koper	Totaal
1	2.7058	0.3560	0.3560 1)	4.4178
2	—	2.3396	0.5900	2.9296
3	—	1.1698	1.7598	2.9296

Hieruit volgt, dat:

40 groot (goud geld) inhielden 2.2548 gr. zuiver goud

en 0.2967 „ „ „ zilver

40 groot (zilvergeld) inhielden 23.3956 „ „ „ 2)

De verhouding van vermunt zuiver goud en vermunt zuiver zilver was derhalve = 1 : 10.2442.

De waarde in zuiver zilver en naar ons huidig geld berekend, was derhalve als volgt:

Groot Vl.	=	0.5849 gr. zuiv. zilver.	=	f 0.06193
Stuiver	=	1.1698 „ „ „	=	„ 0.12378
Ⓔ Holl.	=	17.5467 „ „ „	=	„ 1.85679
Ⓔ van 40 gr. Vl.	=	23.3956 „ „ „	=	„ 2.47572
St. Andriesguld.	=	28.0747 „ „ „	=	„ 2.97086
Ⓔ Groot Vl.	=	140.3735 „ „ „	=	„ 14.85434

AUG. S.

1) Bij gebrek aan vermelding in de ordonnantie is hier verondersteld, dat de alliage half uit zilver, half uit koper bestond.

2) Naar den dubbelen Stuiver en den Stuiver berekend

Werkloon te Groningen, 1535—1536.

Het hiervolgend overzicht is ontleend aan de *Rekeningen der Stad Groningen uit de 16de eeuw*, uitgegeven door Dr. P. J. BLOK in 1896, uitmakende n°. 9 der derde serie van de Werken van het Historisch Genootschap en is merkwaardig omdat, voor zoo ver mij is bekend, wel uit geen enkele bron hier te lande uit de 16de eeuw een zoo geheel volledig en afgerond overzicht zoude kunnen worden saamgesteld.

Men kan de werklieden, die voor de stad Groningen 1535—1536 arbeid hebben verricht, wat de hoegrootheid van het loon betreft, rangschikken in drie afdeelingen.

De best betaalden waren de vakmannen.

Daarop volgden de handlangers der vakmannen.

De slechts betaalden waren de arbeiders, die geen vak verstonden, de *unskilled labourers*.

Als vakmannen treffen wij aan:

metselaars,
timmerlieden,
houtzagers,
leidekkers,
riet- en stroodekkers en
straatmakers.

Van al deze in dienst der stad staande vakmannen verdiende de een juist zooveel als de ander: zij arbeid- den allen voor een gelijk loon.

De smid was natuurlijk een vakman van gelijken rang. Het bedrag van zijn dagloon is uit de rekening niet op te maken omdat hij voor de stad nimmer dagwerk maar steeds stukwerk verrichtte.

De handlangers waren van de metselaars: de kalkmakers en van de rietdekkers: de „wederstekers”. Zij verdienden per hoofd ongeveer een zesde minder dan een vakman en ongeveer een zesde meer dan een arbeider.

Volgens de geraadpleegde rekening bestond de arbeid der *unskilled labourers* uit :

het graven van vesten en slooten,
 het uitgraven van zand,
 het slechten van muren en wallen,
 het vegen en schoonmaken der markt,
 het breken van steen,
 het trekken van den heiblok,
 het lossen en laden van voertuigen en schepen,
 het dragen van steenen, turf, enz.,
 het opperen van den metselaar en van den straatmaker,
 het mennen van een wagen,
 het gieten van looden kogels.

De werkman van destijds werkte „zoo lang het dag was”. Daarom verdiende hij als de dagen lang waren meer dan als zij kort waren.

Van de vakmannen werd het loon

begin November 1535 verlaagd van 5 op $4\frac{1}{2}$ Groningsche stuiver,

half November 1535 verlaagd van $4\frac{1}{2}$ op 4 Groningsche stuiver,

een Maart 1536 verhoogd van 4 op 5 Groningsche stuiver,

half April 1536 verhoogd van 5 op 6 Groningsche stuiver,

half September 1536 weder verlaagd van 6 op 5 Groningsche stuiver.

Het loon der arbeiders werd niet zoo dikwijls veranderd als dat der vakmannen, waarschijnlijk of wel zeker omdat het verschil tusschen het maximum en het minimum loon slechts 1 Groningsche stuiver bedroeg en (bij de meerdere geringheid van het loon) moeilijk meer kon bedragen en omdat de arbeiders, slechts grof werk doende, minder dan de vakmannen last hadden van de kortheid der dagen.

Dit loon werd :

begin November 1535 verlaagd van 3 op $2\frac{1}{2}$ Groningsche stuiver,

begin Maart 1536 verhoogd van $2\frac{1}{2}$ op $3\frac{1}{2}$ Groningsche stuiver,

einde September 1536 weder verlaagd van $3\frac{1}{2}$ op $2\frac{1}{2}$ Groningsche stuiver.

De verhoogingen en verlagingen van het dagloon naar den maatstaf der daglengte, — dat bleek uit andere bronnen, — geschiedde niet overal en niet voortdurend op dezelfde tijdstippen. Ten deele zal men zich in deze ook hebben geregeld naar de gesteldheid van het weer.

Met behulp der nauwkeurig en volledig gehouden rekening van den rentmeester der stad Groningen over het dienstjaar 1535—1536 is met volkomen juistheid op te maken hoeveel elk vakman en hoeveel elk arbeider per jaar verdiende.

De vakman werkte

15 weken tegen een dagloon van 4 Gron. stuiver

2 " " " " " $4\frac{1}{2}$ " "

13 " " " " " 5 " "

22 " " " " " 6 " "

De arbeider werkte

19 weken tegen een dagloon van $2\frac{1}{2}$ Gron. stuiver

3 " " " " " 3 " "

30 " " " " " $3\frac{1}{2}$ " "

Het aantal werkdagen in het jaar is niet met volkomen nauwkeurigheid te bepalen. Behalve op de Zondagen zal er nog op enkele heiligendagen en misschien ook op heel enkele kermis- of marktdagen niet zijn gewerkt. Het aantal werkdagen zal een weinig minder dan 300 hebben bedragen. Tot het verkrijgen van een gemakkelijk overzicht heb ik evenwel 300 als het aantal werkdagen per jaar aangenomen.

Dit nu vooropgesteld, werd volgens bovenstaande

opgaven in één jaar (29 September 1535—28 September 1536) verdiend :

door elk vakman 1502 Groningsche stuiver,
 door elk arbeider 935 Groningsche stuiver,
 dat is, door elkaar gerekend, per dag:
 door elk vakman 5 Groningsche stuiver,
 door elk arbeider $3\frac{1}{8}$ Groningsche stuiver.

Al de bovenbedoelde vakmannen, handlangers en arbeiders stonden niet voortdurend in dienst der stad, het waren geen ambtenaren maar werklieden, die voor tijd en wijle alleen dan werden aangenomen als zij noodig waren. De vraag of zij in tijdelijken dienst van particulieren, in vasten dienst bij werkgevers of thuis stukwerk verrichtende, per dag juist zooveel meer of minder verdienden als zij dit deden in dienst der stad, is eene vraag, die wel nimmer volledig en met juistheid zal kunnen worden beantwoord. Met dat al blijven de bovenstaande gegevens van belang. De evenredigheid tusschen het loon der vaklieden en dat der *unskilled labourers* is zoowel als het op en neergaan van het loon naargelang de lengte der dagen te Groningen in 1535/6 door de ons gegeven rekening volkomen bekend geworden.

's-Gravenhage.

AUG. SASSEN.

JAN CHRISTOPH NOVISADIE.

Bij Commissie van de Staten van den Lande van Utrecht, gedagteekend 12 October 1758, werd JAN CHRISTOPH NOVISADIE, zoon kan JOHAN ERNST NOVISADIE, muntmeester der provincie, zijnen vader als adjunct toegevoegd. Hij werd nog dienzelfden dag als zoodanig beëdigd en is later zijn genoemden vader als muntmeester opgevolgd. Zijne eerste muntbus liep van 23 September 1766 tot 18 Maart 1769.

Naar afschrift der stukken in bezit van, en medegedeeld door

AUG. S.

Muntwaarde te Mechelen, 1544—1545.

In het archief van het Kasteel te Helmond berust de rekening van den rentmeester van den Heer van Helmond te Mechelen over het tijdvak 1 Mei 1544—ult. April 1545.

De inkomsten en uitgaven zijn in die rekening herleid tot guldens van 20 stuivers.

In de rekening komen nog voor:

de Brabantsche Groot = $\frac{1}{3}$ stuiver,

de Vlaamsche Groot = $\frac{1}{2}$ stuiver,

de Blank = $\frac{3}{4}$ stuiver en

de Braspenning = $1\frac{1}{4}$ stuiver.

Medegedeeld door AUG. S.

Muntwaarde te Groningen, 1548.

De stadsrekening van Groningen loopende van 1 Januari tot ultimo December 1548 1) leert ons omtrent de muntwaarde het volgende:

De rekening is gedaan in Rijders, ook wel Rijder-guldens genoemd met Groningsche stuivers en plakken tot onderdeelen.

De Golden Kroon gold 5 Arensgulden 4 plac = $50\frac{2}{3}$ Groningsche stuiver

De Daler gold tot 8 October 38 Gron. stuiver, na dien dag „wederom gekomen up” $37\frac{1}{2}$ Gron. stuiver.

De Rijder of Rijdergulden gold 30 Gron. stuiver.

De Emdergulden gold eveneens 30 Gron. stuiver.

De Arensgulden gold 10 Gron. stuiver.

De Brabantsche stuiver gold $1\frac{1}{3}$ Gron. stuiver.

De Witte stuiver gold 1 Gron. st. 1 plak.

De Groninger stuiver gold. 6 plak.

Medegedeeld door AUG. S.

1) Zie *Rekeningen der Stad Groningen uit de 16e eeuw*, uitgegeven door DR. P. J. BLOK. 's-Grav. 1896.

Muntwaarde te Rotterdam, 1556—1557.

Het door UNGER en BEZEMER in 1899 uitgegeven boek, getiteld: *De oudste Stadsrekeningen van Rotterdam*, leert ons, dat over het dienstjaar 1556/1557 de uitkomsten zijn herleid tot Carolus-guldens ad 20 stuivers en dat in die rekening nog de volgende kleine munten voorkomen:

Penning	=	$\frac{1}{16}$	stuiver.
Duit	=	$\frac{1}{8}$	„
Oord	=	$\frac{1}{4}$	„
Groot	=	$\frac{1}{2}$	„
Blank	=	$\frac{3}{4}$	„
Braspenning	=	$1\frac{1}{2}$	„

Medegedeeld door AUG. S.

Dubbele Stuivers van Overijssel.

Remonstrantie van den Raad en Muntmeester-Generaal JACOB NACHTEGAAL d.d. 23 Maart 1643: In het vorig jaar zijn te Amsterdam ontdekt „dubbele stuyvers defectueus in alloy ende in gewichte, dragende den afslach van den lantschappe van Overijssel”. Hoog Mog. hadden tot driemaal toe bevolen daarnaar onderzoek te doen. Is evenwel steeds nagelaten. Nu Ridderschap en Steden van Overijssel deze week te Kampen zullen aanvangen te vergaderen, wil NACHTEGAAL zich tot onderzoek daarheen begeven, doch vraagt nu nieuwe brieven van credentie. (Rijksarchief 's-Gravenhage, afdeeling Staten-Generaal, n°. 5370).

Medegedeeld door AUG. S.

Geldersche Stuivers met de Pijlen, 1640.

Remonstrantie van de Raden en Meesters-Generaals der Generaliteitsmuntkamer, SIMON VAN DER MEYDEN en JACOB VAN NISPEN d.d. 19 Juni 1643: Er worden in omloop gebracht „nieuwe enckele stuyverkens mette pijltjens”, naar het opschrift geslagen in Gelderland en dragende het jaartal 1640, die echter niet zijn waargenomen „als alleen nu ter tijt”. De Generaals hebben ze doen onderzoeken. Ze bleken te houden in alloy 3 $\bar{d}$ 22 gr. stijf, wat is overeenkomstig de ordonnantie van 1619. Omdat de Generaals slechts weinig exemplaren konden machtig worden, was het gewicht niet juist te bepalen. Het scheen hun toe, dat ze eerder te zwaar dan te licht waren, „hetwelck ter munte selden gebeurt”. De Generaals meenen, dat het aanmunten, zoo het nog plaats heeft, onverwijld moet worden verboden.

(Rijksarchief 's-Gravenhage. Afdeeling Staten-Generaal, n°. 5370).

Medegedeeld door AUG. S.

Gehalte der dubbele Stuivers, 1653.

Heb ik ondergeschreven assajuer der lantschappe van Vrieslandt dees naerbeschreven dubbele stuyvers penningen geprobeert en bevonden die den assaj vytbrachten als volgt:

de dubbele stuver a° 1614 in Hollant geslagen, hout
6 $\bar{d}$ 19 $\frac{1}{2}$ grey,

de dubbele stuver a° 1619 in Zelandia geslagen, hout
6 $\bar{d}$ 18 $\frac{1}{2}$ grey,

de dubbele stuver a° 1646 in Gelrya geslagen, hout
6 $\bar{d}$ 18 $\frac{1}{2}$ grey,

de dubbele stuver a° 1633 in Trasisulania geslagen, hout
6 $\bar{d}$ 16 grey,

de dubele stuver a° 1614 in Uytrecht geslagen, hout
6 d 18½ grien,

de duebele stuver a° 1616 in West-Frisia geslagen, hout
6 d 19 grien schars,

de duebele stuver a° 1652 in Vrieslant geslagen, hout
6 d 20 grien.

En desen in geetrouwigheyt geëxprobeert bevonden
als boven yn kennis mijn handt.

(Geteckend) JAN VERSFELT, assajuer.

Leeuwaarden, den 27 Apriel a° 1653.

(Rijksarchief 's-Gravenhage, Afdeeling Staten-Generaal,
Munt-liassen n°. 5371).

Medegedeeld door AUG. S.

Overdracht van eene vrijmuntersplaats in de Hollandsche munt. 1)

Op huyden den 27 February anno 1669 Compareerde
voor my JOHANNES MELANEN, openbaer notaris, in de
presentie van de getuyge naergenoempt, d'eersaeme
PIETER VANBEECK, vrymeester ende munter in de graeffe-
lijckheyts munte van Hollandt, ter eenre, ende BARTHO-
LOMEUS VAN BRACHT, borger deser stede, ter andere
syde, ende verclaerden sy comparanten metten anderen
in minne ende vruntschappe overcomen, verdragen ende
geaccordeert te wesen, gelijk sy overcomen, verdragen
ende accorderen mits desen, nopende de overlatinge
ende transport van de voorsz. muntersplaetse in de gemelte
munte van Hollandt, dewelcke by de voorsz. PIETER
VERBEECK, vermits syne impotentheyt, niet veel langer
en can werden bedient, ende dat in der voegen ende ma-
nieren hyernaer volgende, te weten, dat den voorsz.
PIETER VANBEECK met believen ende op approbatie

1) Zie omtrent de vrijmuntersplaatsen aan de Hollandsche munt: MR. PIETER
HENDRIK VAN DE WALL. *Handvesten der Stad Dordrecht*. Dordr. 1790.

van de Ed. Mog. Heeren Raden ende Reeckenmeestere van de graeffelijckheyt van Hollandt sal desisteren ende afstant doen, gelijk hy desisteert ende afstant doet mits desen, van voorgemelten vrymuntersplaetse, hem by Haer Ed. Mog. vergunt, ten behoeve van den voorsz. BARTHOLOMEEUS VAN BRACHT, dewelcke, beneffens hem, sijn beste sal doen ende helpen aanwenden om deselve vrymuntersplaetse op te naem van hem VAN BRACHT te syen becomen. Ende belooft de voorsz. VAN BRACHT, soodrae deselve vrymuntersplaetse hem by de opgemelde Ed. Mog. Heeren Raden ende Reeckenmeesters van Hollandt vergunt ende dat deselve op synen naeme geboeckt off getransporteert sal wesen, aen den voorsz. PIETER VERBEECK daervoor tot een recognitie off vereeringe te willen geven de somme van seven hondert Karolus guldens van 20 stuyvers 't stuck ende daerenboven een pack nieuwe laecken cleeren met een hemtrock ende een paer nieuwe schoenen met een paer coussens ende een nieuwen hoet alsmede noch twee nieuwe hemden. Belangende den oncosten van sollicitatie, die tot dien eynde soude mogen werden aengewent ende gedaen, is geconditioneert, dat by den voorsz. BARTHOLOMEEUS VAN BRACHT alleen gedragen ende betaelt sullen moeten werden, gelijk hy aenneempt ende belooft mits desen. Tot voldoeninge, naercominge ende onderhoudinge etc. Versoeckende, etc. Aldus gedaen ende gepasseert binnen Dordt ter presentie van DIRCK DE BOTH, WILLEM CORNELISZ. VAN DIJCK, ende PIETER WAELEN, borgers deser stede, als getuyge.

(Geteehend) PIETER VAN DEN BEECKEN, BARTHO. VAN BRACHT, DYRCK DE BODT, WYLM CORNELYSSE VAN DIJCK, PIETER WAELEN.

Quod attestor (Geteehend) JOH. MELANEN, Notaris, Pub. 27 Febr. 1669.

Naar de minuutakte medegedeeld
door D. S. VAN ZUIDEN.

Penning op de Eerste Nationale Vergadering
te 's-Gravenhage, 1796. 1)

„De door de Nationaale Vergadering Repreſenteerende het Volk van Neerland gedecreteerde Medaille of Gedenkpenning op derzelve eerste bijeenkomſte in 's Gravenhage, vervaardigd door den Medailleur B. C. VAN CALKER te Zeiſt is thans te bekomen in 't Goud met een Yvoore Doosje, à / 63 en in het Zilver met een Mahonyhoute Doosje, à / 4.10. bij de onderſtaande reſpectieve Goud- en Silver Kaſhouders, als bij J. BOREEP te Zeiſt, G. FOK te Utrecht, GERRIT VAN DUYM op den Dam te Amsterdam, J. L. ORTHLIEB te Haarlem, PIETER HOELBOOM op 't Spuy in 's Hage en by G. VAN DEN BERG in de Hoofſteeg te Rotterdam”. (Advertentie in de *Haagsche Courant* van 5 December 1796, n°. 146).

Medegedeeld door AUG. S.

Eene Munt der Esperantisten.

Bij gelegenheid van het negende Esperanto-congres, gehouden te Bern in Augustus 1913, werden de eerste exemplaren eener internationale munt geslagen op de fabriek van HOLY. Deze munt heeft de grootte van een twee-markstuk of een Belgisch stuk van twee en een halven frank en heet *Spesmilo* in het Esperanto; zij komt in waarde overeen met beide genoemde stukken, ongeveer / 1.20 Ned. De voorzijde vertoont het portret van DR. ZAMENHOF, den uitvinder der wereldtaal, met het omschrift: ★ D^{RO} L. L. ZAMENHOF ★ AUTORO DE ESPERANTO.

De keerzijde geeft het wapen der Esperantisten: door-

(1) Vervolg VAN LOON, n°. 337.

sneden, boven: Zilver met een groene vijfpuntige ster; onder: een effen groen veld. Boven het schild: eene vlammenkroon, ter weerszijden 1 Sm (Deze beide letters in monogram, door elkander geslingerd). Onder het wapen twee palmtakken en daaronder: 1887—1912. Omschrift JUBILEO DE ESPERANTO.

De beeldenaar is ontworpen door RENÉ DE SAUSSURE, privaot docent aan de Hoogeschool te Genève.

Er schijnt tot dit internationaal muntstelsel in wording ook een gouden munt te behooren van 10 spesnilo's, van $\frac{17}{12}$ gehalte of 0,916 $\frac{2}{3}$, die nauwkeurig 8 gram goud bevat en overeenkomt met een gouden 20-markstuk of bijna $\frac{1}{12}$.— Ned. Ik meen vernomen te hebben, dat van deze munt een exemplaar in goud op het congres aan DR. ZAMENHOF is aangeboden.

Hilversum, 1913.

J. E. TER GOUW.

(Naar een artikel met afbeelding in „L'Illustration" van 6 September 1913).

De Numismatiek en het Onderwijs.

In de op 26 October 1912 te 's-Gravenhage gehouden werkvergadering (Tijdschrift 1913, bladz. 80), was een schrijven ingekomen van onzen geachten Conservator, den Heer H. G. DU CROCG, waarin Z.Ed. de meening en eventueel den steun der leden vroeg voor het stichten van kleine verzamelingen van Nederlandsche penningen, ten gebruike bij het onderwijs (zoogenaamde schoolverzamelingen), welk schrijven, op voorstel van den Voorzitter op de volgende zomervergadering zou worden behandeld.

Door gebrek aan tijd kwam hier echter niets van. 1)

1) Op verzoek van den heer Du Crocg is dit voorstel op de agenda voor de zomervergadering *niet* opgenomen.

Moge uitstel echter geen afstel wezen. De zaak toch is zeer belangrijk.

In verband met dit voorstel, is het wel eigenaardig, dat juist dit jaar, de „numismatiek op school”, bij onze Oostelijke bureu door twee onderwijsmannen een punt van behandeling uitmaakte.

Van prof. C. HAHN verscheen in het programma van het Goethe gymnasium te Frankfurt a. Main, Ostern 1913 een opstel „die Verwendung unserer Münzensammlung im Geschichtsunterricht”, welk opstel practische wenken bevat, op welke wijze de numismatiek op school van nut kan zijn, niet alleen bij het doceeren van oude talen en geschiedenis, doch ook door het laten zien van hedendaagsche munten, bij het onderwijs in de aardrijkskunde.

In het andere Frankfurt, dat a. Oder, geeft Oberlehrer M. WILBERG van het Kgl. Friedrich Gymnasium aldaar, in het Jahresbericht van die onderwijsinrichting, 1913, blijk van dezelfde overtuiging, dat het zien van munten bij het onderwijs zeer vruchtdragend is. Op dat gymnasium heeft men ook eene schoolverzameling aangelegd, waarvan een overzicht gegeven wordt.

Hoog tijd, dat op dit gebied in Nederland ook iets gedaan wordt.

Daarom hoop ik, dat, in de zomervergadering van 1914, het voorstel DU CROcq in behandeling worde genomen, doch zoodanig geamendeerd, dat voor „Nederlandsche Penningen” worde gelezen „munten en penningen van alle tijden en landen.”

H. J. S.

Muntwaarde in het Onafhankelijkheidsjaar.

Den 22sten December 1813 verzond de Commissaris voor het arrondissement Amsterdam, de volgende circulaire, n°. 48, aan Heeren Maires:

Mijnheer de Maire!

De verhouding van de Pruissische, Beijersche, Saxische, Brabandsche en Rijksgeldspeciën is van wege Z. K. Hoogheid, onzen Souverein en Z. E. den Commandierenden Generaal der Pruissische troupes, den Heer Generaal Luitenant VAN BULOW geregeld als volgt:

De Fridrich d'or.	/ 9.15.—
De Ducaat.	„ 5.16 à / 6
Een Pruissische Thaler.	„ 1.16.—
Acht goede Grossen.	„ —.12.—
Vier goede Grossen.	„ —. 6.—
Twee goede Grossen	„ —. 3.—
De beijersche Kroon	„ 2.14.—
De saxische species.	„ 2. 8.—
Een halve specie.	„ 1. 4.—
De Brabandsche Thaler.	„ 2.14.—
Het stuk van 20 Kreutser.	„ —. 7. 8
Het stuk van 10 Kreutser.	„ —. 3.12
De Roebel.	„ 1.16.—
De halve Roebel	„ —.18.—
De kwart Roebel	„ —. 9.—

Ik verzoek UEd. U daarnaar bij voorkomende gelegenheden te gedragen.

Ontvang, Mijnheer de Maire, de verzekering mijner achting,

De Commissaris voornoemd,
(get.) VAN LENNEP.

(Archief Nieuwer-Amstel, portefeuille Nov.-Dec. 1813, nr. 853).
Medegedeeld door H. J. S.

Vergadering,

gehouden 16 Juni te Zwolle, in het Museum van Oudheden.

Tegenwoordig de heeren : BRAAKENBURG VAN BACKUM, EVELEIN, HOEFER, HYMANS, KAM, VAN KERKWIJK, SCHARP, SNOECK, SNOUCKAERT VAN SCHAUBURG en VOET.

Afwezig met kennisgeving : C. BEELAERTS VAN BLOKLAND, CORN. BEGEER, ADR. BOM, BRUYNESTEIN, CORBELIJN BATTAEED, VAN DOORNINCK, HORA SICCAMA, HUYBRECHTS, VAN KALCKEN, KNOTTENBELT, VAN LANSCHOT, Mej. DE MAN, VAN MEEUWEN, RUYS DE PEREZ, SAAYMANS VADER, SASSEN, TER GOUW, DE WITTE en DE WITT HAMER.

Wegens ernstige ongesteldheid van den voorzitter wordt de vergadering gepresideerd door den onder-voorzitter JHR. SNOECK, die de aanwezige leden welkom heet en de beste wenschen uitspreekt voor de spoedige genezing van de Heeren SASSEN en CORBELIJN BATTAEED. In eenige sympathieke woorden werden de in het afgelopen jaar gestorven leden Jhr. Mr. J. A. FEITH, rijksarchivaris van Groningen en J. M. M. VAN BELLE te Amsterdam, een der weinige verzamelaars van Grieksche munten in ons land, herdacht.

Na lezing der notulen van de voorgaande vergadering, die ongewijzigd werden goedgekeurd, werd door de Commissie tot nazien der rekening, bestaande uit de heeren EVELEIN en SCHARP, bij monde van laatstgenoemden medegedeeld, dat deze accoord was bevonden en sluit met een batig saldo van / 154.04.

Vervolgens werd overgegaan tot het benoemen van een lid der Commissie van Redactie van het Tijdschrift, in plaats van den Heer ZWIERZINA, die als zoodanig bedankt had, terwijl de heer SASSEN enkele dagen vóór 't houden

der Vergadering verzocht had, om, uit hoofde van zijnen geschokten gezondheidstoestand, door een ander te worden vervangen. De Heeren DR. EVELEIN en SCHARP werden met algemeene stemmen tot leden der Commissie van Redactie gekozen en door den waarnemenden voorzitter daarmede geluk gewenscht, terwijl deze tevens dankbaar herdacht de goede zorgen door den Heer ZWIERZINA gedurende eene lange reeks van jaren aan 't Tijdschrift als Redactielid besteed.

Daar het aantal schrijvers over penning- en muntkundige onderwerpen steeds afneemt, wordt het steeds moeilijker om het vier maal per jaar verschijnende tijdschrift van het Genootschap met belangrijke, wetenschappelijke artikelen te vullen en werd daarom voorgesteld, om dit tijdschrift door een Jaarboek te vervangen, waarvan de omvang kan afhangen van de ingekomen kopij. Zoodoende zal voorkomen worden, dat (ten einde de driemaandelijksche afleveringen te vullen) men genoodzaakt is weinig belangrijke of minder wetenschappelijke artikelen op te nemen, die in het Tijdschrift minder op haar plaats zijn.

Dit voorstel, dat door den Heer HOEFER warm werd aangevonden, werd met algemeene stemmen aangenomen.

De Heer F. A. HOEFER liet eene belangrijke serie Zwolsche gildepenningen bij de leden rondgaan 1), de Heer E. VOET JR. vertoonde eene nog onvoltooide proef van een unieken gegraveerden penning, door Haarlem's ingezetenen aangeboden aan den oud-burgemeester dier stad Jhr. Mr. J. W. G. BOREEL VAN HOGELANDEN, waarvan de voorzijde het door TOON DUPUIS geboetseerde portret van den Heer BOREEL vertoont, en de keerzijde, door den Heer VOET gegraveerd, een aardig kijkje in burgemeester's kamer laat zien.

Ten slotte werden door de leden nog bewonderd een

1) Zie pag. 256.

serie penningen, in de laatste maanden in de ateliers der firma BEGEER vervaardigd.

Bij genoegzame deelneming zal dit najaar nog een vergadering gehouden worden, terwijl de volgende zomervergadering te Arnhem zal plaats vinden, waaraan een bezoek aan de Doorwerth zal verbonden worden.

Na afloop der vergadering is een langdurig bezoek gebracht aan het Museum van Oudheden, en zijn de verdere bezienswaardigheden van Zwolle bezocht onder de kundige leiding van den Heer F. A. HOEFER.

Een diner in het hotel de Keizerskroon besloot den aangenamen en leerrijken dag.

Gildepenningen in het Museum te Zwolle,
niet voorkomende bij Mr. J. DIRKS, Nederlandsche
Gildepenningen.

Vz. Het gekroonde wapen van Overijssel. Kz. Het gekroonde wapen der Stad Zwolle, waaronder: Inpostmesters der - Gebrande Waateren - over de Stad Zwolle - 1792. Geel koper, gegraveerd, 52 m.M.

Vz. Het gekroonde wapen van Hasselt, waaronder 1768. Kz. PAGTER VAN - DE WYNEN - VAN HASSELT. Schildvormig geel koper, gegraveerd, van boven half-rond. 60 × 48 m.M.

Vz. Een standerdmolen. Kz. DE . PAGTERS - OVER . HET . GE - MAAL . VAN DE - STADT . HASSELT - 1764. Zie een dergelijk stuk over Zwolle bij DIRKS II, pag. 207, h. (pl. CX, 6). Schildvormig geel koper, gegraveerd. Van boven half rond en beneden met uitgeknipte half-ronde hoeken, doorboord. 60 × 44 m.M.

Vz. Het gekroonde wapen van Zwolle, en relief, daaronder op een lint ZWOLLE. Kz. (gegraveerd) JMPOST - MEESTER, - DER GEBRAN-DE - WAATEREN. Gegoten geelkoperen draagpenning, met oog 60 m.M.

Najaarsvergadering,

gehouden 25 October te Haarlem, in het Hôtel BRINKMAN.

Tegenwoordig Mej. CANTER CRÉMERS en de Heeren A. BOM, DU CROCQ, EVELEIN, HYMAN, HOYNCK VAN PAPENDRECHT, KAM, VAN KERKWIJK, KNOTTENBELT, SASSE VAN YSSELT, SCHARP, SNOECK, VOET, WIENECKE en DE WITT HAMER.

Afwezig met kennisgeving: C. en F. BEELAERTS VAN BLOKLAND, CORN. BEGEER, VAN KALCKEN, KOCH, VAN LIS, RUYS DE PEREZ, SAAYMANS VADER, SIX, TER GOUW en DE WITTE.

De vergadering wordt gepresideerd door den vice-voorzitter Jhr. SNOECK, die de aanwezigen welkom heet en zich verheugt over de talrijke opkomst. Herinnerd werd aan de zware verliezen, die 't Genootschap in de laatste maanden geleden heeft, en de groote verdiensten van den overleden voorzitter en van den penningmeester herdacht. Bij de gehouden stemming ter vervulling der door dit overlijden ontstane vacatures werd Jhr. SNOECK tot president en de Heer SCHARP tot penningmeester gekozen, terwijl Jhr. Mr. C. BEELAERTS VAN BLOKLAND tot vice-president benoemd werd. Tot gewoon lid van 't Genootschap werd gekozen Jhr. C. BEELAERTS VAN BLOKLAND en Dr. M. A. EVELEIN, terwijl de Heeren Mr. P. C. J. A. BOELES, Jhr. C. P. L. VAN KINSCHOT en W. VAN REDE tot buitengewone leden benoemd werden.

De Heer WIENECKE liet een aantal proeven van de thans aan 's Rijks Munt in bewerking zijnde munten voor Nederland en Ned.-Indië rondgaan, waaronder vooral de vierkante nikkelen stuiver groote belangstelling verwekte; ook de Rotterdamsche onafhankelijkheidspenning

door den Heer VAN GOOR gemodelleerd en in de ateliers der firma BEGEER geslagen werd zeer bewonderd, evenals de photo van een kunstig gegraveerd zilveren schaalte, door den Zeeuwschen stempelsnijder J. LOOFF in 1631 vervaardigd, dat zich in het South-Kensington Museum bevindt. Een langdurig bezoek werd gebracht aan het Gemeente Museum, waar de Directeur, de Heer GRATAMA, de aanwezige leden rondleidde en uitvoerige inlichtingen gaf bij de fraaie schilderijen terwijl ook de kleine maar belangrijke verzameling noodmunten, penningen en gildestukken, op de stad Haarlem betrekking hebbende, zeer de aandacht trok.

In het Museum van Kunstnijverheid, dat vervolgens bezocht werd, was het in de eerste plaats de belangrijke tijdelijke tentoonstelling van moderne medailles en penningplaten, die belangstellend bezichtigd werd.

De Directeur VON SAHER leidde verder de leden in zijn Museum rond, en het waren hier voornamelijk de fraaie antieke gebruiksvoorwerpen en de smaakvol gemeubelde 17de eeuwse kamer, die zeer bewonderd werden.

De vergadering werd besloten met een gemeenschap-pelijken maaltijd in Hotel ROOZEN.

* *

Daar de gebeurtenissen, die in 't afgeloopen jaar in ons Genootschap plaats gehad hebben, vrijwel alle vermeld worden in de verslagen der beide vergaderingen, meent de secretaris, ten einde niet in herhaling te treden, zijn gewone „Jaarverslag” te kunnen laten vervallen.

v. K.

Aanwinsten numismatische verzameling.

1840.	25-Jarig bestaan van het Doofstommen instituut te Groningen.
Door VAN DER KELLEN. Brons 40 m.M.	DIRKS 563
1842.	A. F. J. A. Graaf VAN DER DUYN VAN MAASDAM, 25 jaren Gouverneur van Zuid-Holland. Door J. P. SCHOUBERG.
Brons 55 m.M.	„ 604
1853.	Invoering der Bisschoppelijke Hiërarchie in Nederland. Instelling der vijf Bisdommen. Door L. WIENER.
Brons 60 m.M.	„ 739
1853.	De Protestantsche verbondspenning tegenover de herstelling der bisschoppelijke Hiërarchie. Door HART
Brons 54 m.M.	„ 740
1861.	250 Jarig bestaan der Utrechtsche Hoogeschool. Door J. P. MENGER.
Brons 53 m.M.	„ 848
1868.	45 Jarig huwelijk van Mr. W. W. BUMA en M. DE WITH. Door KEIKES
Brons 50 m.M.	ZWIERZINA 112
1876.	Prins FREDERIK der Nederlanden 60 jaren Grootmeester-nationaal der Vrijmetselaren in Nederland. Door J. P. M. MENGER.
Brons 60 m.M.	„ 392
1885.	Festival te Helmond. Door PH. WÜRDEN.	

- Brons met oog en ring 51 m.M. ZWIERZINA 656
1885. Prijspenning der Vereeniging „de
Postduif” te Eindhoven.
Zilver verg. 42 m.M. „ 676^c
1893. 50 Jarig bestaan der Nieuwe Ko-
ninklijke Harmonie te Tilburg.
Koper verg. met oog en ring. 51 m.M. „ 1063
1897. Geldersche tentoonstelling van Nij-
verheid en Handel te Arnhem. Door
W. BOUCHETTE.
Tin 31 m.M. „ 1272
- Geschenk AUG. SASSEN.
1912. Ter eere van Prof. Dr. J. D. VAN DER
WAALS. Door E. F. JELTSEMA.
Brons 65 m.M.
1913. Nederland te water en te land. Door
v. D. HOEFF.
Brons 65 m.M.
1913. Draadlooze telegrafie. Door E. J. DE
BREMAEKER.
Brons 66 × 53 m.M.
Lid Ned. Belg. Vereen.

De Conservator,

H. G. DU CROCQ.

Aanwinsten Bibliotheek.

Tijdschrift Bat. Gen. van Kunsten en Wetenschappen.
Deel 54. Afl. 3—6.

Notulen van de Algemeene en Directie vergaderingen van
het Bat. Gen. van Kunsten en Wetenschappen. Deel
49, Afl. 3—4.

Oudheidkundig verslag commissie in Ned.-Indië voor
Oudheidkundig onderzoek op Java en Madoera 1911.
1—3. kwartaal.

Geschenk Genootschap.

Negende jaarverslag der Rijkscommissie tot het opmaken
en uitgeven van een inventaris en eene beschrijving
van de Nederlandsche monumenten van Geschiedenis
en Kunst, 1 Januari—31 December 1911.

Geschenk Commissie.

Verslag Koninklijk Penningkabinet over 1911.

Geschenk van den Directeur.

Verslag Museum van Oudheden te Groningen over 1912.

Geschenk museum van Oudheden.

Verslag der commissie ter verzekering eener goede bewaring
van Gedenkstukken van Geschiedenis en Kunst over 1911.

Geschenk Commissie.

De Rijksmunten in Gelderland tot het begin van de 18e
Eeuw. Overdr. „Gelre”. Dl. XV.

Geschenk Dr. S. P. HAAK.

De Penningen betrekking hebbende op Leiden geslagen
vóór 1813. Overdr.

Geschenk W. K. F. ZWIERZINA.

De vrouw als „Medailleur” door MARIE G. A. DE MAN.
Overdr.

Geschenk Mej. M. G. A. DE MAN.

Collection Le Maistre. Pax in Nummis.

Geschenk J. SCHULMAN.

La restauration de l'atelier monétaire de Neuchâtel par Marie de Bourbon en 1588. Extr.

Voltaire, le conseil de Genève et le graveur G. C. WAECHTER en 1769 et 1770, par EUG. DEMOLE. Extr.

Geschenk EUG. DEMOLE.

Manuel de numismatique française par A. BLANCHET et A. DIEUDONNÉ. Tome I.

Monnaies frappées en Gaule depuis les origines jusqu'à HUGES CAPET.

Geschenk ADR. BLANCHET.

Monnaies de Batenbourg par le Vte. B. DE JONGHE. Extr.

Geschenk Vte. B. DE JONGHE.

A travers les minutes de notaires parisiens 1559—1577. Par E. CARON.

En Souvenir de M. EMILE CARON.

Les ateliers temporaires établis en 1642 et années suivantes à Feurs, Lay, Valence, Vienne, Rocquemaure, Corbeil, etc. Par PAUL BORDEAUX. Extr.

Les boîtes à tabac pourvues de barèmes servant à calculer la rapidité des navires, par PAUL BORDEAUX. Extr.

Geschenk PAUL BORDEAUX.

Ueber zerschnittene Münzen. Sonderabdruck.

Die geschichtliche Entwicklung der Geldprägung. Sonderabdruck.

Geschenk HALKE.

Corpus Nummorum Italicorum. Vol. III.

Geschenk Z. M. den Koning van Italië.

American Journal of Numismatic.

Geschenk DR. H. STORER.

Door ruiling met ons tijdschrift :

Bulletin van den Oudheidkundigen Bond, Jrg. 5, 3—6
Jrg. 6 N. 1.

Tijdschrift Bat. Gen. van Kunsten en Wetenschappen.

Revue belge de numismatique.

Revue suisse de numismatique.

Monatsblatt Numism. Gesellsch. Wien.

Mitteilungen der Oesterr.-Gesellsch. für Münz-u. Medail-
lenkunde.

Berliner Münzblätter.

Numismatischer Literatur-Blatt.

Publication de la section historique de l'institut grand-
ducal de Luxembourg.

Kroatischen archaeologischen Gesellschaft in Zagreb.

Finnische Altertumsgesellschaft. Helsingfors.

SPINK and SON'S Monthly Numismatic Circular.

Verkoop en prijs-catalogi: CAHN, DUPRIEZ, THOS. L.
ELDER, C. F. GEBERT, BRÜDER EGGER, HAMBURGER,
O. HELBING, HIRSCH, I. KOEHLER.

De Conservator,

H. G. DU CROCQ.

Op de Hollandse Muntstempels.

Mat. 22, vs. 21.

Indien des Keyzers is daer 's Keyzers beelt op staet
En moet men 't gelt aen dien, wiens beelt daer opstaet, geven,
Hollanders waertoe dan geklaeght, geknort, gekeven,
Dat d' oorlogh in uw Beurs den blooten gront maer laet.

Wat staet 'er op het gelt jongst by den Staet geslagen,
't Sy Schelling, Ducaton, Ryxdaalder of Ducaat,
Geen vreed' of vryheijt. Maer een Ruyter of Soldaet,
Of wel een Oorlogschip, voerspoocksels van die plagen.

Onthoudt den Kryghsman dan 't gelt dat syn beelt
draeght, niet.

Wat of den Staet in tyt van Vrede heeft bewogen,
Tot oorlogs-beelden. 't Was duister voor ons oogen.

Nu sien wy dat dit niet is by geval geschiet.

Bovenstaand gedicht komt voor in het Tweede Vervolg van de Latijnsche
en Nederduitsche Keurdichten, Rotterdam, 1724, pag. 22, en wordt eenig-
zins anders ook gevonden in: Nederduitse en Latijnse Keurdigten, Rotter-
dam, 1710, pag. 227. Het schijnt in 1678 vervaardigd te zijn.

A. O. v. K.

LEDENLIJST

(NOVEMBER 1913).

Achter de namen der leden is vermeld welk gedcelle van de munt- en penningkunde door hen beoefend wordt.

EERE-LEDEN.

Dagteekening van benoeming.

Z. M. VICTOR EMANUEL III, Koning van Italië	16 Juni 1901.
Vicomte B. DE JONGHE, Président de la Société royale de Numismatique de Belgique, rue du Trône 60, Ixelles.	17 Juni 1894.
(Belgie, Nederlandsche provinciën Limburg en Noord-Brabant, verder Gallische, Merovingische, Karolingische en oud-Grieksche M.) 1)	

GEWONE LEDEN.

*ADRIAAN BOM, Kerkstraat 310, Amsterdam.	
C. W. BRUINVIS, Voorzitter der Commissie voor 't Stedelijk Museum, Oudegracht 184, Alkmaar	12 Juni 1892
(Stad Alkmaar en Alkmaarders, M., G., noodmunten, loodjes, draagteekens).	
J. H. E. H. GERADTS, Burgemeester, Kasteel Aerwinkel, Posterholt (L.)	—
(Nederlandsche prov. Limburg, M., G., gouden Rom. M.)	
Mejuffrouw MARIE G. A. DE MAN, Conservatrice van 't Munt- en Penningkabinet van 't Zeeuwsch Gen. der Wetenschappen, St. Pieterstraat 39, Middelburg.	—
(Graafschappen Holland en Vlaanderen M. — Prov. Zeeland, M., G., noodmunten, loodjes, draagteekens, muntvondsten — Nederland, loodjes.)	

1) De afkortingen beteekenen: M = munten, G = gedenkpenningen.

* = lid-oprichter.

Jhr. C. H. C. A. VAN SYPESTEYN, Parkstraat 87, 's-Gravenhage. (Steden 's-Gravenhage en Haarlem, G., penningen en penningplaten uit 't oogpunt van kunst).	12 Juni 1892.
H. G. DU CROCQ, Leidschegracht 11, Amsterdam. (Nederland en Koloniën, België tot 1830, G.)	17 Juni 1894.
W. K. F. ZWIERZINA, Ontvanger der Registratie en Domeinen, Leiden, Groenhovenstraat 8. (Nederland, G. en draagteekens, in 't bijzonder die geslagen na 1863).	16 Juni 1895.
Jhr. Mr. M. W. SNOECK, Subst.-Officier van Justitie, Zwolle.	16 Juni 1897.
Dr. L. J. A. BRAAKENBURG VAN BACKUM, adviseerend geneesheer der rijks-verzekeringbank, 's-Hertogenbosch. (Bulzegels der pausen en der dogen, M. der Johan- niter Orde).	16 Juni 1899.
J. E. TER GOUW, Directeur der Normaallessen, Nassau- laan 8, Hilversum. (Nederland en Koloniën, België, M.)	16 Juni 1899.
Jhr. Mr. P. L. VAN MEEUWEN, Rechter in de Arron- dissements-Rechtbank, 's-Gravenhage, Bezuiden- hout 60. (Prov. Noord-Brabant, M., G.)	—
Jhr. Mr. F. BEELAERTS VAN BLOKLAND, buitengewoon gezant en gevolmachtigd Minister, Peking. (Nederland, G., in 't bijzonder familiepenningen).	18 Juni 1904.
A. O. VAN KERKWIJK, Directeur van het Koninklijk Kab net van Munten, Penningen en Gesneden Steenen, Nassaulaan 22, 's-Gravenhage.	—
P. N. VAN DOORNINCK, oud-burgemeester, Duinlaan, Bennebroek.	15 Juni 1905.
Jhr. Mr. A. F. O. VAN SASSE VAN YSSELT, lid der 2e Kamer der Staten-Generaal, Raadsheer in het Gerechtshof, lid van den Hoogen Raad van Adel, Oranje-Nassau- laan, 's-Hertogenbosch.	—
JAN VAN AKEN DE WAARD, Oude Ebbingestraat 38, Groningen. (Prov. en Sted Groningen, M. en G.)	16 Juni 1906.
G. M. KAM, Berg-en-Dalscheweg, Nijmegen.	16 Juni 1907.
H. J. M. H. VAN RIJCKEVORSEL, Huize Leeuwenstein, Vucht.	—

Mr. E. H. HIJMAANS, Subst.-Officier van Justitie, Nassau- plein 28, Alkmaar. (M. G. in 't algemeen).	10 Juni 1910.
Prof. Jhr. Dr. J. SIX VAN HILLEGOM, Heerengracht 511, Amsterdam.	19 Juni 1911.
(Grieksche munten uit 't oogpunt van beeldenbe- schrijving, Nederland G. uit 't oogpunt van kunst).	—
Mr. A. E. H. GOEDKOOP, Huize „Zorgvliet”, 's-Graven- hage.	—
(M. van Griekenland. Europa na 1800, gouden M.)	—
E. VOET JR., Anegang 15, Haarlem.	—
(Nederland en Koloniën 1576—1840 M. G.)	—
CAREL J. A. BEGEER, Oudegracht 17, Utrecht.	—
H. J. SCHARP, P. C. Hooftstraat 145, Amsterdam.	—
(Romeinsche M.)	—
Mej. W. CANTER CREMERS, Schuitendiep, Groningen.	—
Dr. S. P. HAAK, Eusebiusplein 10, Arnhem.	15 Juni 1912.
Jhr. Mr. C. BEELAERTS VAN BLOKLAND, Inspecteur S. S., Huize 't Hoogeveld, Zeist.	25 Oct. 1913.
(M. in 't algemeen).	—
Dr. M. A. EVELEIN, Onder-Directeur van het Kon. Kabinet van Munten, Penningen en Gesneden Steenen, Bezuidenhout 335, 's-Gravenhage.	—

BUITENGEWONE LEDEN.

B. J. A. BRUYNESTEYN, 26 Sweelinckstraat 134, 's-Graven- hage.	18 Juni 1893.
(Nederland, in 't bijzonder Holland, M.)	—
Mr. W. M. VAN LANSCHOT, Ververstraat 299, 's-Hertogen- bosch, Agent Nederl. Bank.	—
(Prov. Noord-Brabant, M. en G.)	—
F. H. baron VAN VERSCHUER, Willemsplein 2, Arnhem.	—
Jhr. H. E. RAM, Hoofd-Ingenieur van den Provincialen Waterstaat, Biltstraat 97, Utrecht.	17 Juni 1894.
(Prov. Utrecht, M. en G.)	—
JAN HORDIJK JACZN., Voorstraat 410, Dordrecht	10 Juni 1894.
Mr. C. G. J. BIJLEVELB, Conservator van het Stedelijk Museum, Hersteeg 128, Nijmegen.	16 Juni 1896.
(Gelderland, in 't bijzonder Nijmegen M., G., lood- jes enz.)	—
Mr. H. J. D. D. ENSCHEDÉ, Zijlstraat 27, Haarlem.	16 Juni 1896.
H. D. DE WITT HAMER, 2e Helmersstraat 118, huis. Amsterdam. (M. en G. in 't algemeen).	16 Juni 1897.

A. HOLLESTELLE, Lid van de Provinciale Staten van Zeeland, Oudelandsche straat 436, Tholen. (Nederland, muntstudiën).	16 Juni 1898.
CORN. L. J. BEGEER, Predikheerenkerkhof 5, Utrecht.	16 Juni 1899.
R. J. M. M. A. Graaf DE GELOES D'EIJSDEN, Kamerheer i. b. d. van H. M. de Koningin, Burgemeester, Eijsden.	—
Mr. A. L. C. KLEIJN, Laan Copes v. Cattenb. 54, 's-Hage.	—
J. VAN DE WATER, Hoogstraat 657, Gorinchem. (Prov. Holland, M.; Huis Oranje-Nassau, G.)	—
C. A. VAN WOELDEREN, gep. Officier der Artillerie, Pelssenstraat 21, Groningen. (Nederland, M. en G.; Rome, M.)	—
J. C. P. E. MENSO, Jur. cand., Koninginnegracht 25, 's-Gravenhage. (Nederland, M.)	9 Juni 1900.
Jhr. Mr. D. F. TEIXEIRA DE MATTOS, Plein 1813, N ^o . 4, 's-Gravenhage. (Nederland, uitsluitend gouden M. der XIXe eeuw).	—
Mr. N. P. VAN DEN BERG, Oud-President der Nederl. Bank, Plantage Middenlaan 60, Amsterdam.	—
J. M. J. VAN LIS, Notaris, Wolvega. (Zeeland M., P., loodjes.)	—
HIDDE NYLAND, Dordrecht.	—
Jhr. Mr. VICTOR DE STUERS, Parkstraat, 's-Gravenhage.	—
J. C. WIENECKE, Stempelsnijder aan 's-Rijks-Munt te Utrecht, Parklaan 15, Zeist. (Onderzoekingen en studiën van technischen aard).	—
G. D. BOM H.Gz., Warmoesstraat 35, Amsterdam. (G. zeevaart en handel, marine, koopvaardij, waterstaat, zeeverzekering, watersport, luchtvaart, redingmaatschappijen, zeemanscolleges, beurzen).	16 Juni 1902.
G. J. BRENKMAN, Aalst 32, Lienden, G. (Holland, Utrecht, Gelderland, M. tot 1576, alle stukken, die in de Betuwe gevonden zijn).	—
N. GILISSEN LEMAIRE, Markt 74, Maastricht. (Maastricht en omliggende Heerlijkheden M., G.)	—
Prof. W. GOOSSENS, Seminarie, Rolduc. (Limburg M. G. tot einde der 18e eeuw).	—
Mr. W. J. SAAIJMANS VADER, Burgemeester, Vrijenban.	—
J. SCHULMAN, Keizersgracht 448, Amsterdam. (In Nederland geslagen nabootsingen van vreemde munten. Nederlandsch-Indië M. G.)	—

F. A. HOEFER, 2e voorzitter van Gelre, Hattem, (Overijsel M.)	16	Juni	1903.
W. O. SWAVING, Gemeente-Archivaris, Middelburg.	—		
F. L. G. D'AUNÉRIE, Notaris, Prins Willemstraat 19, Scheveningen.	18	Juni	1904.
J. A. ROEBARD, Voorstraat, Dordrecht.	—		
GUST. VAN KALCKEN, Haarlem.	15	Juni	1905.
Mr. L. TH. VERSCHURE, Griffier bij het Kantongerecht te Gulpen.	16	Juni	1906.
H. J. BOEKEN Jz., van Eeghenstraat 187, Amsterdam.	16	Juni	1907.
Jac. J. VAN GOOR, Catherijnesingel 3, Utrecht.	—		
P. I. B. RUIJS DE PEREZ, huize Rodestein, Bloemendaal. (Noodmunten).	7	Nov.	1908.
H. L. A. BOUCKAERT, Inspecteur Belgisch Loodswezen, Vlissingen.	13	Juli	1909.
Mr. TH. STUART, Heerengracht 507, Amsterdam.	—		
C. W. H. BAARD, Conservator van het Stedelijk Museum en van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, Overtoom 355, Amsterdam.	10	Juni	1910.
Mej. S. KOLFF, Herwijnen.	—		
G. H. CRONE, Nicolaes Maesstraat 114, Amsterdam.	19	Juni	1911.
Mevr. Dr. J. GOEDKOOP—DE JONGH, Huize „Zorgvliet", 's-Gravenhage.	—		
J. KNOTTENBELT Tzn., Jacob Marisstraat 48, Sloten, bij Amsterdam.	—		
A. HOYNCK VAN PAPENDRECHT, Directeur van het Gemeente-museum, Heemraadssingel 189, Rotterdam.	15	Juni	1912.
Mr. F. C. KOCH, Volontair aan het Gemeente-Archief, Westersingel 86, Rotterdam.	—		
G. J. VAN OLST, Huize „Stadwijk", Ressen, (Geld.)	—		
W. Baron SNOUCKAERT VAN SCHAUURG, Commies bij het Hof van Arbitrage, Jan van Nassaustraat 96, 's-Gravenhage.	—		
Jhr. C. P. L. VAN KINSCHOT, Rijksontvanger, Weerstraat, Tiel.	25	Oct.	1913.
W. VAN REDE, Schiekade 11, Rotterdam.	—		
Mr. P. C. J. A. BOELES, Conservator der Penning- en Muntverzameling van het Friesch Genootschap, Leeuwarden.	—		

BUITENLANDSCHE LEDEN.

Cav. Fco. GNECCHI, via Filodrammatici 19, Milano.	12	Juni	1892.
ALPH. DE WITTE, Ingénieur, rue du Trône 55, Ixelles. (Hertogdom Brabant, M.; legpenningen der XVII Nederlanden en Frankrijk; muntgewichtjes).	—		
V. DE MUNTER, Agent de la Banque nationale de Belgique, Lei 15, Louvain.	9	Aug	1892
AMÉDÉE DE ROISSART, Conseiller à la cour d'appel de Bruxelles, avenue de la Couronne 12, Ixelles.	—		
ROGER VALLENTIN DU CHEYLARD, Officier de l'Instruction publique, Receveur des Domaines, rue Jeu de Paume, Montélimar (Drôme).	8	Sept.	1893.
P. H. BORDEAUX, Avocat, 1er adjoint au maire, Boule- vard Maillot 98, Neuilly-sur-Seine.	24	Mei	1894.
ALBERT VISART DE BOCARMÉ, rue St. Jean 16, Bruges.	5	Juh	1894.
PIER PANDER, Beeldhouwer en Medailleur, via Nomen- tana 143, Roma.	8	Oct.	1899.
J. P. MOQUETTE, Conservator van het Munt- en Penning- kabinet van het Bat. Gen. v. K. en W., Keben Sirih, Weltevreden. (Ned.-Indie, M. in den meest uitgebreiden zin, G. uit den Hindoe-tijd).	22	Mei	1900.
F. MAZEROLLE, Directeur de la Gazette num. franc. et de corresp. histoire et archéol., Avenue Niel 91, Paris.	16	Juli	1901
GODEFROID DEVRLESE, sculpteur-médailleur, rue Qui- naux 11, Bruxelles.	18	Juli	1903.
GEORGE MACDONALD, Edinburgh, Comely Bank.	—		
L. FORRER, Hamilton road, Bromley, Kent.	29	Oct.	1904.
EM. DE BREIJNE, avenue Louise, Bruxelles.	5	Mei	1906.
J. BELMONTE, Mainzerlandstrasse 49, Frankfurt a. M.	15	Juni	1912.
Dr. J. W. B. GUNNING, Directeur van het Transvaal- Museum, Pretoria.	—		
H. HALKE, Geheimer Ober Postrat, Kotzschenbroda (bei Dresden).	—		
PAUL HUYBRECHTS, Lid van de Commissie van het Museum „het Steen”, Avenue Marie Thérèse 4, Antwerpen.	16	Juni	1913.

INHOUDSOPGAVE.

I. Artikelen.

	Blz.
Penningkundige Geschiedenis der Regeering van H. M. Koningin WILHELMINA der Nederlanden IX, X. (Plaat I, II, III en IV, door W. K. F. ZWIERZINA 5,	161
De Nederlandsch-Indische proefgulden van 1815, door P. H. VAN DER KEMP.	21
De Rijksdaalders van Hoorn en van Kampen gewogen en te licht bevonden, door AUG. SASSEN	61
De Utrechtsche Munt uit haar verleden en heden, door C. HOITSEMA en Jhr. F. FEITH, door M. D. M.	65
Bijdrage tot de kennis van het Nederlandsch muntwezen in de middeleeuwen (1342—1343), door AUG. SASSEN	85
Geschiedenis van een klop op Utrechtsche stuivers door Mej. M. G. A. DE MAN	111
Over oude koninklijke munten te Utrecht geslagen, door S. MULLER Fz.	125
De Munten van Nederl.-Indië, door J. P. MOQUETTE, medegedeeld door Mej. M. G. A. DE MAN . . .	137
Erat sermo inter fratres door AUG. SASSEN . . .	197
l'Atelier de Londres, ses monétaires et les questions religieuses dans les 2e et 3e volumes de la Numismatique constantinienne de Mr. MAURICE, door PAUL BORDEAUX	207
Das Geldwesen in den Deutschen Schutzgebieten von THEODOR HELMREICH, door Mej. M. G. A. DE MAN.	221
Verslag Kon. Penning Kabinet over 1912, door Mej. M. G. A. DE MAN	226
Een nieuw werk over de Numismatiek van Frankrijk, door H. J. SCHARP.	227

2. *Gemengde berichten.*

- Waarde van penningen in 1730. — Begrafenispenning van CORNELIS VAN BEAUMONT. — Mej. M. G. A. DE MAN benoemd tot korrespondeerend lid der „Numismatische Verein” te Dresden. — Penning, Vervolg VAN LOON n°. 80, door M. HOLTZHEY. — Verslag Koninklijk Penningkabinet over 1911. — Graanmaten. — Muntstempeling (Gulden met het randschrift: GOD ZIJ MET ONS). — Iets over de munten gangbaar in de portugeesche bezittingen op het laatst der 16de eeuw. — Gouden penning aan THOMAS SPELEVELD vereerd. — Muntwaarden 1409—1412 69
- De wapens aan de munt te Antwerpen. — Leggeld 1583. — Nobels door den koning van Engeland in Normandië geslagen. — Waarde van goud en van zilver te Brussel in 1578. — Waarde van penningen in 1688. — Koninklijk Penning Kabinet. — JOHANNES CORNELIS WIENECKE, Médailleur et graveur de la Monnaie royale d'Utrecht. — Weddenschap over de zwaarte van geld. — Loon der muntgezellen 1586-1601. — Een muntgewichtdoosje. — JACOB VAN SLOTEN, Muntmeester-generaal der Vereenigde Nederlanden. — S. WIGERSMA en de penningverzameling van het Friesch Genootschap. — Muntmeesters van Utrecht. — GERARD VAN BIJLER, ijzersnijder aan de munt te Dordrecht. Testament van FREDERICK ALEWIJN 145
- Evaluatie, die in Holland en Zeeland geldende was op en vóór 27 Mei 1330. — Evaluatie van wege den Graaf van Holland en Zeeland door diens bode, den luiden van Zeeland ter kennis gebracht op 16 Juni 1342. — Geldleening op 3 Maart 1373. —

Geldleening in de 3de week van Mei 1373. — Analyse eener Muntordonnantie van 6 October 1388. — Ordonnantie van den Graaf van Holland en Zeeland, gedagteekend 7 Augustus 1392. — Analyse eener Munt-ordonnantie van 15 Mei 1393. — Evaluatie van den Graaf van Holland en Zeeland, gedagteekend 11 October 1397. — Evaluatie van den Graaf van Holland en Zeeland gedagteekend 4 December 1397. — Als voren 17 Mei 1401. — Muntwaarde te Eindhoven 1437. — Analyse van munt-ordonnantien van 23 Juli 1434 en 24 April 1446. — Analyse eener muntordonnantie van 26 Augustus 1493. — Werkloon te Groningen 1535—1536. — JAN CHRISTOPH NOVISADI. — Muntwaarde te Mechelen 1544—1545. — Muntwaarde te Groningen 1548. — Muntwaarde te Rotterdam 1556—1557. — Dubbele Stuivers van Overijssel. — Geldersche stuivers met de Pijlen 1640. — Gehalte der dubbele Stuivers 1653. — Overdracht van eene vrijmuntersplaats in de Hollandsche Munt. — Penning op de Eerste Nationale Vergadering te 's-Gravenhage in 1796. — Op de Hollandsche Muntstempels. — Eene Munt der Esperantisten. — De Numismatiek en het Onderwijs. — Muntwaarde in het Onafhankelijkheidsjaar. 229

3. *In Memoriam.*

AUG. SASSEN.	83, 193
Jhr. Mr. J. A. FEITH.	152
C. H. F. A. CORBELIJN BATTARD.	154
J. M. M. VAN BELLE	156

4. *Mededeelingen het Genootschap betreffende.*

Werkvergadering te 's-Gravenhage, 26 Oktober 1912	80
Verslag der vergadering te Zwolle, 16 Juni 1913 . .	254

	Blz.
Verslag der Vergadering te Haarlem, 25 October 1913	257
Aanwinsten numismatische verzameling	259
Aanwinsten bibliotheek	261
Ledenlijst	264
Inhoudsopgave van den jaargang.	270
Verwijzing der platen	273

VERWIJZING DER PLATEN.

	Blz.
Plaat I tegenover	12
„ II „	16
„ III „	176
„ IV „	186
Portret AUG. SASSEN	193
